

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 310. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-palladius03val-shoot-idm139651352245184/facsimile.pdf> (tilgået 20. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

stor Littera, at ingen skal have Behov at happe [ø: stamme] eller hænge fast udi Læsningen", og Epistel- og Evangelietexterne aftrykkes efter den autoriserede Bibel, „at ingen skal have Behov at bruge nogen andens Translats . . . paa det at der kunde en Gang komme en endrægtig Translats i alle Kirker“ (se ndf. S. 341 f.). Om Kollektbønnerne siger Palladius, at han har sat to foran hver Epistel: den første er den, man i Almindelighed plejer at bruge, den anden er taget fra Vitus Theodorus' Postil. Palladius tilføjer, at det ikke er Meningen, at Præsten skal oplæse begge paa én Gang, hvad der strider mod Ordinansens Bestemmelser, men at han stundom kan bruge den ene og stundom den anden efter sit Godtykke (ndf. S. 342 L. 2 ff.).

Vi faar altsaa i Forordet til Alterbogen Oplysning baade om Aarsagen til dens Udgivelse (de gamle Præsters Klage-maal), om dens Formaal (at tilvejebringe Overensstemmelse i Ordlyden af Søndagstexterne) og dens Kilder (Biblen 1550 for Texternes Vedkommende og for Kollekternes Vedkommende dels de gamle Kollekte, dels Bønnerne i Vitus Theodorus' Postil); alligevel er der adskillige Punkter, der kræver en nærmere Undersøgelse, saavel hvad angaar Valget af Epistel- og Evangelietexter i Forhold til den katolske Kirkes, som hvad angaar Valg og Oversættelser af Kollektterne i Forhold til de eksisterende Kolleksamlinger.

II.

I Ordinansen bestemmes det, at man Fastelavns-søndag skal læse „det Evangelium Matth. 3., og den Dag skal forklares alt det Daabens Sakrament har paa sig“ (se nærv. Udg. I. S. 182 L. 1 f.), at man Langfredag skal læse hele Passionshistorien, „som han er sammenskrevet udaf de fire Evangelister ved Doctor Hans Pommer“ (sst. L. 12 f.), og at man Marie Besøgelsesdag skal læse Es. 11. 1—10 (sst. S. 183 L. 30 f.); iøvrigt nævner Ordinansen ikke, hvilke Bibeltexter der skal læses paa de forskellige Søn- og Hel-ligdage; det hedder blot i stor Almindelighed: „om Søn-

dagene . . skal altid prædikes det vanlige Søndags-Evangelium" (sst. S. 179 L. 18 f.). Men den „vanlige“ Text var med faa og lidet betydende Ændringer den gamle Kirkes Textrække. — I Engelstofts Fremstilling af Liturgiens Historie¹ opstilles (S. 139 f.) en Tavle over alle Forskelligheder mellem Textvalget i Romerkirkens Missale og i Alterbogens 1556, forat man heraf skulde kunne slutte, hvilke Forandringer i Textvalget, der er foretaget i den evangeliske Kirke; men denne Sammenligning er i høj Grad vildledende. De fleste Forskelligheder hidrører nemlig ikke fra Ændringer foretaget i den evangeliske Kirke, men fra senere Forandringer i det katolske Missale. Naar Engelstoft saaledes nævner, at Evangelie-Texterne i Missale Romanum paa 1.—4. Søndag i Adventstiden var 1) *Luc. 21. 25—33*, 2) *Matth. 11. 2—10*, 3) *Joh. 1. 19—28* og 4) *Luc. 3. 1—6*, men i Alterbogen var ændret til 1) *Matth. 21. 1—9*, 2) *Luc. 21. 25—33*, 3) *Matth. 11. 2—10* og 4) *Joh. 1. 19—28*, saa viser en Sammenligning med ældre katolske Missaler, fx Missale Hafniense 1510 og Missale Lundense 1514, at Alterbogens Texter stemmer nøje med disse Missalers, altsaa at den har bevaret den gamle Textcyklus, mens det er det romerske Missale, der er undergaaet Ændringer (de fleste af disse er blevet vedtaget paa Tridentiner-Synoden i Midten af 16. Aarh.)².

Hvad selve Oversættelsen af Perikoperne angaar, stemmer den, som Palladius skriver, overens med „vor bibelske Translat“, d. v. s. med Oversættelsen i Christian d. Tredjes Bibel 1550. Denne følges ordret og bogstavret. De Smaaafvigelse, der findes, er tilfældige og skyldes aabenbart Sætteren, ikke Palladius.

Noget Forsøg paa at forbedre de ofte uheldige Udtryk

¹ C. T. Engelstoft, Liturgiens eller Alterbogens og Kirkeritualets Historie i Danmark, Kbh. 1840.

² Jf. den udførlige Redegørelse for Perikopernes Historie, som W. Caspari har givet i Realencyklopædie f. prot. Theol. XV. (se især S. 142 L. 28 ff. og S. 146 L. 25 ff.); og W. Rothe, Det danske Kirkeaar, 4. Udg., 1878 S. 311 ff.

i Bibeloversættelsen er der derimod ingen Antydning af. Naar f. Ex. Biblen i Joh. 21. 19 har: „den Discipel . . som *Jhesus elskte/ huilcken som oc laa paa hans Bryst i Nadueren*“, saa følger Alterbogen Texten ordret (ndf. S. 354 L. 28), skønt Brugen af paa ingen Hjemmel har i Datidens Dansk — saa lidt som i Nutidens — men skyldes Misforstaaelse af det tyske *an seiner Brust*. I Chr. Pedersens Oversættelse, til hvilken Luthers Bibel ogsaa er benyttet, lyder Stedet rigtigt „*laa op till hans bryst*“. En Sammenligning mellem Texterne i Palladius' Alterbog og de tilsvarende Steder i Chr. Pedersens Oversættelse vilde vise mange lignende Tilfælde, et Vidnesbyrd om, at Chr. Pedersen i ganske anden Grad end Palladius forstod den Kunst at læse en Text og gengive den. Chr. Pedersen var Filolog, Palladius var Administrator; ved Udgivelsen af Alterbogen har hans Interesse været, at Søndags-Evangeliene i alle Danmarks og Norges Kirker skulde have samme Ordlyd, men om den autoriserede Oversættelse ogsaa var den bedste, om der ikke var indløbet Fejl i den, som burde ændres, inden Søndags- og Helligdagstexterne fastsloges, laa det udenfor hans Plan at bekymre sig om. En fuldstændig Ensartethed er iøvrigt ikke opnaaet, i hvert Fald ikke i de første Aar. De „smaa Bøger“ med den slette Skrift og den uautoriserede Oversættelse, som det var Alterbogens Opgave at afløse, optrykkes endnu 10—15 Aar efter Alterbogens Fremkomst. En saadan Evangeliebog, hvis Textoversættelse er taget fra Hans Tavsens Postil, er bevaret i ikke mindre end fire Oplag fra den følgende halve Snes Aar. Dens Titel er: *Euangelia oc Epistler/ som Læsis alle Søndage om Aarit i den Christelige forsamling/ Oc paa de fornemeste Høytider*. Exemplarer af Udgaver fra 1556 og 1558, indbundet sammen med „En ny Psalmebog“ i Tryk fra disse Aar, findes paa Univ. Bibl. i Kbh.; og Exemplarer af Udgaver i Tryk fra 1565 og 1568 findes henholdsvis paa det Kgl. Bibliothek og i Karen Brahes Bogsamling. Til Sammenligning med Perikopeover-

sættelsen i Alterbogen, anføres her Epistlen fra 1. Søndag i Advent i Udgaven 1565 (jf. ndf. S. 344):

Kiære brødre. Efterdi wi vide det paa tiden/ at stunden er/ at wii nu opuogne aff søffne (heldst fordi vor salighed er nu nærmer end der wi trode) Natten er framfaren men Dagen er til stundet. Derfor lader oss afflegge mørckhedens gierninger/ oc iføre oss liysens vaaben Lader oss vandre tyctelig/ saa som om Dagen/ Icke i frodtzerii oc slemmerii/ Icke i fulhedt oc sløffachtighedt/ Icke i kyff oc nydt. Men i fører eder den Herre Jhesum Christum. Oc røchter icke kiødet til velløst.

III.

Det mest karakteristiske for Palladius' Alterbog og det, hvorved den fik sin store Betydning for den danske Guds-tjeneste, er imidlertid ikke, at den meddeler Perikoperne i autoriseret Oversættelse, men at den giver en ny Kollekt-samling.

Af Kollekt-samlinger, der var i Brug i den evangeliske Kirke før Alterbogen, kender vi to: den ene findes i Frands Vormordsens Messe-Haandbog 1539, den anden i „En ny Psalmebog“ 1553¹. Grundlaget for begge disse Samlinger er de gamle katolske Kirkebønner, der endnu bruges i den romersk-katolske Kirke. Disse Bønner har været brugt som eneste Kollekt i den ny Kirkes første Aartier, det er dem, Palladius i sit Forord betegner som de Kollekt „man plejer almindelig at bruge“, og det er dem, som Ordinan-sen simpelt hen betegner som „Collecten“ (se nærv. Udg. I. S. 173 L. 8). Palladius sætter da ogsaa — paa faa Und-tagelser nær — Kollektterne fra denne Række som de første til hver Søndag og Helligdag. Men foruden denne gamle Kollekt-række meddeler Palladius en ny, forfattet af den tyske Reformations-Prædikant og -Skribent Vitus Theodorus².

Vi skal nu gøre nærmere Rede for de to Kollekt-ræk-kers Forhold til deres Kilder.

¹ Denne Salmebog er vistnok et noget udvidet Optryk af den tabte Salmebog af Hans Tavsen 1544, se P. Severinsen i Kirkehist. Saml. 5. Række II. 279—92.

² Jf. nærv. Udg. Bind II. 3 ff.